

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ЦІННИХ ПАПЕРІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. Розглянуто проблеми управління портфелем цінних паперів комерційного банку. Подано визначення банківського портфеля цінних паперів. Запропоновано етапи управління інвестиційним портфелем, які враховують особливості діяльності комерційного банку та вимоги чинного законодавства.

Аннотация. Рассмотрены проблемы управления портфелем ценных бумаг коммерческого банка. Дано определение банковского портфеля ценных бумаг. Предложены этапы управления инвестиционным портфелем, которые учитывают особенности деятельности коммерческого банка и требования действующего законодательства.

Annotation. The problems of portfolio management in commercial banks are discussed. The definition of bank's portfolio securities has been given. The stages of portfolio management that take into account the peculiarities of commercial banks' activity and the requirements of applicable law have been offered.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, банківський портфель цінних паперів, управління портфелем, регулятивний капітал, резерв під операції з цінними паперами, дохідність цінних паперів, ризик портфеля.

Подальший розвиток ринку цінних паперів і одного з суб'єктів цього ринку – комерційних банків – є необхідною умовою вирішення проблеми фінансових ресурсів для України. Шлях України в напрямі до ринкової економіки також свідчить про актуальність створення необхідних умов для становлення та функціонування ринку цінних паперів, який сприяє руху капіталу. Комерційні банки є одними з найстаріших фінансових інститутів, що акумулюють значний обсяг вільних коштів і сприяють їхньому перерозподілу в економіці.

Численні наукові дослідження у сфері інвестиційної діяльності банків підтверджують надзвичайну актуальність обраного напрямку. У працях видатних науковців – Е. Медведевої, Мельниченко К. О., В. Полозової, Д. Циганюк, С. Черничинець, В. Шарпа та багатьох інших – розглядаються особливості процесу управління портфелем цінних паперів.

Метою дослідження є визначення поняття та сутності стратегії процесу управління банківським портфелем цінних паперів.

Завданням дослідження є розгляд необхідності управління портфелем цінних паперів, запропонування етапів управління портфелем цінних паперів.

Об'єктом дослідження є інвестиційна діяльність та управління портфелем цінних паперів комерційного банку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади управління портфелем цінних паперів комерційного банку.

Відродження вітчизняної економіки та подолання наслідків фінансово-економічної кризи неможливе без активізації інвестиційних процесів. Саме банкам у сучасних умовах відводиться важлива роль у цьому процесі. Одним із напрямів інвестиційної діяльності банків є інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів, яка здійснюється через купівлю цінних паперів та формування портфеля цінних паперів. Зменшення частки вкладів у цінні папери та зростання обсягів кредитування є одним із факторів, що здійснюють негативний вплив на діяльність вітчизняних банківських структур. З цієї причини українські банки не мають можливості повною мірою використовувати операції з цінними паперами, що призводить до зменшення рентабельності капіталу та безпосередньо впливає на активи банків [1].

Інвестиційний портфель визначається як сукупність цінних паперів різного виду, різного терміну дії і різної ліквідності, що управляється як єдине ціле. Мета формування портфеля – поліпшити умови інвестування, досягти нової інвестиційної якості із заданими характеристиками [2].

У процесі інвестування банківська установа одночасно виступає як кредитором, так і інвестором коштів у цінні папери. Прагнення отримати прибуток за умови забезпечення ліквідності банку визначає інвестиційну політику банківської установи. За умови стабільності фінансово-економічної ситуації в країні розмір прибутку банківської установи від роботи з цінними паперами посідає друге місце після доходів від кредитів. Для ефективної роботи з цінними паперами необхідна фінансово-економічна стабільність, удосконалення кредитної системи, існування різних форм власності у сфері виробництва та надання послуг, а також організованого ринку цінних паперів. Крім того, слід відзначити необхідність надійної законодавчої бази, а також потребу у високих професійних та моральних якостях усіх учасників ринку цінних паперів.

Інвестиційна діяльність комерційних банків дещо обмежена нормативними актами Національного банку України, тому його вимоги не можуть не братися до уваги під час управління банківським портфелем цінних паперів. Саме тому, на думку автора, процес управління портфелем цінних паперів комерційного банку повинен враховувати особливості його діяльності та включати такі етапи:

визначення відповідності інвестиції нормативним показникам комерційного банку. Під час управління портфелем цінних паперів комерційного банку насамперед мають враховуватися всі вимоги, які встановлюються Національним банком України до інвестиційної діяльності банків з метою забезпечення контролю за його прямими

інвестиціями та обмеження інвестиційного ризику. Так, банки мають право здійснювати інвестиції у статутні фонди й акції інших юридичних осіб лише на підставі письмового дозволу Національного банку України у: фінансову установу в обсязі більше 1 відсотка статутного капіталу банку; юридичну особу в обсязі 20 і більше відсотків її статутного капіталу та/або голосів (крім інвестицій у фінансову установу в обсязі менше 1 відсотка статутного капіталу банку). Банк, регулятивний капітал якого становить 120 млн гривень і більше, має право здійснити інвестицію без письмового дозволу, якщо: інвестиція у фінансову установу становить у сукупності не більше, ніж 1 відсоток статутного капіталу банку; інвестиція здійснюється до статутного капіталу бюро кредитних історій, що має ліцензію національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. З метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань, банки зобов'язані дотримуватися нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, який не повинен перевищувати 25 % регулятивного капіталу банку [3].

Слід розглянути віднесення цінного папера до одного із портфелів банку. При здійсненні банками України операцій з цінними паперами виникає необхідність їх відображення в бухгалтерському обліку. Залежно від мети придбання, характеристики цінного папера, можливості їх оцінювання за справедливою вартістю і строків зберігання в портфелі банку цінні папери підрозділяють на чотири види [3]:

цінні папери в торговому портфелі, які придбані з метою перепродажу й отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ринкової ціни;

цінні папери в портфелі банку на продаж, які придбані з наміром утримувати їх до дати погашення;

цінні папери в портфелі банку до погашення, які банк має намір продати, але які не входять у торговий портфель банку;

інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, до яких належать акції й інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів.

Визначення впливу інвестиції на регулятивний капітал банку. Здійснюючи інвестиції в цінні папери, комерційний банк має проаналізувати вплив такої операції на регулятивний капітал банку. Банки з метою визначення реального розміру регулятивного капіталу з урахуванням ризиків у своїй діяльності зобов'язані постійно оцінювати якість усіх своїх активів і позабалансових зобов'язань. Розмір регулятивного капіталу банку зменшується на [3]:

балансову вартість акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку та у портфелі банку на продаж;

балансову вартість інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, а також балансову вартість вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу;

балансову вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень);

суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо одного контрагента, над установленим нормативним значенням нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);

суму перевищення загальної суми операцій, що здійснені щодо однієї пов'язаної особи (далі – інсайдер), над установленим нормативним значенням нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9);

суму операцій, що здійснені з інсайдерами на сприятливіших за звичайні умовах (у тому числі за угодами, які передбачають нарахування відсотків і комісійних за надані послуги, які менші, ніж звичайні);

балансову вартість вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу;

балансову вартість позалістингових цінних паперів у торговому портфелі банку (крім цінних паперів, емітованих центральними органами виконавчої влади, Національним банком та Державною іпотечною установою);

балансову вартість цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах (у тому числі, торгівля яких на фондових біржах заборонена законодавством України), у торговому портфелі банку;

балансову вартість цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів.

Визначення показників дохідності, ризику та ліквідності цінного папера. У процесі управління портфелем цінних паперів комерційного банку необхідно не лише проаналізувати такі основні характеристики, як очікувана дохідність портфеля, рівень сукупного портфельного ризику та ліквідність, яка залежить від ліквідності фондового ринку в цілому та означає можливість швидкого обміну цінного папера на еквівалентні йому грошові кошти, але й визначити вплив банківських інвестицій у цінні папери на основні нормативні показники діяльності банку, регулятивний капітал банку, суму резерву, що підлягатиме формуванню тощо.

Визначення суми резерву, що підлягатиме формуванню комерційним банком за інвестицією в цінні папери. Для забезпечення стабільності роботи банків на інвестиційному ринку та формування резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій із цінними паперами в достатніх обсягах Правління Національного банку України затвердило Положення [4], відповідно до якого резервуванню підлягають усі групи цінних паперів, що знаходяться в портфелі банку на продаж понад 15 робочих днів, або в портфелі на інвестиції понад 30 робочих днів. Резерви не формуються для цінних паперів у торговому портфелі, для цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю в портфелі на продаж, для інвестицій у дочірні компанії.

Потрібно розглянути оцінку ефективності сформованого портфеля. Як правило, оцінка ефективності сформованого портфеля здійснюється за допомогою відносних показників, які одночасно враховують і дохідність, і ризик портфеля.

У портфельній теорії управління існує декілька коефіцієнтів, що характеризують ефективність, які в цілому мають однакову структуру та розраховуються як відношення різниці між дохідністю портфеля і ставкою без ризику та показником, що відображає міру ризику портфеля. Оскільки на практиці використовуються як міра ризику різні показники – дисперсія, стандартне відхилення, суми сформованого резерву на відшкодування можливих збитків від операцій із цінними паперами то існують і різні коефіцієнти, що характеризують ефективність. Отже, комерційним банкам при оцінюванні ефективності управління портфелем цінних паперів необхідно використовувати певну систему аналітичних показників, яка б дала змогу комплексно визначити ефективність управління фондовим портфелем.

Таким чином, можна сказати, що управління банківським портфелем цінних паперів є складним, багатоетапним та безперервним процесом, що здійснюється у декілька послідовних етапів, пов'язуючи мету та завдання інвестиційної діяльності банків, з визначенням оптимального обсягу та структури цінних паперів залежно від їх прибутковості, рівня ліквідності і фінансового ризику.

Дане дослідження не є завершеним, а потребує подальшого розгляду для більш істотного теоретичного, методичного та практичного забезпечення управління портфелем цінних паперів комерційного банку.

Література: 1. Куш О. О. Організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку [Електронний ресурс] / О. О. Куш. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2011_5/u1105kus.pdf. 2. Андрейків Т. Я. Стратегії формування й управління портфелем цінних паперів банку в умовах фінансової нестабільності [Електронний ресурс] / Т. Я. Андрейків. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/VUbsNbU/2009_3/VUBSNBU6_p81-p84.pdf. 3. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>. 4. Положення про порядок формування резерву під операції банків України з цінними паперами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE13456.html.